

3. LA MANIFESTACIÓ PER EXIGIR LA LLIBERTAT DE MIGUEL ÀNGEL BLANCO A BILBO (12 de juliol de 1997)

Aquesta manifestació, i les que van tenir lloc a Barcelona i a Madrid dos dies arran de l'atemptat contra el regidor del PP, són molt interessants a causa del tractament que en van fer els mitjans de comunicació, en concret pel que ens interessa en aquest assaig, els diaris. Hauria estat molt útil fer un estudi del tractament televisiu de les tres manifestacions, però no disposem dels vídeos necessaris per poder-lo fer. No obstant això, una anàlisi dels diaris bascos, de Madrid i de Barcelona permet arribar a conclusions interessants.

En primer lloc, fornirem les xifres i les fonts en què es basen (en el cas que s'explicitin). En segon lloc, determinarem l'àrea, el tipus de manifestació i el nombre total màxim de manifestants.

3.1. Les dades

Al quadre 1 transcrivim les dades que faciliten diferents diaris i hi indiquem la xifra total de manifestants, la font (en cas que s'hi indiqui).

QUADRE 1. Els manifestants i les fonts

DIARI	DADES	FONT
DEIA	miles y miles de personas una impresionante marea humana	
<u>DV/ CE</u>	centenares de miles de personas decenas de miles de personas (subtítulo) decenas de miles de ciudadanos	
<u>EP</u>	cientos de miles (subtítulo portada) ¹ centenares de miles de personas (subtítulo i text) decenas de miles de personas anónimas	
<u>LV</u>	más de medio millón de personas (antetítulo) medio millón de personas (titular y titular de portada)	

¹ Hay que señalar el siguiente texto, que salió en la portada del diario madrileño:

Más de 100.000 personas salieron a la calle al mediodía en Bilbao, encabezados por todos los líderes políticos y sindicales, incluido el presidente del Gobierno, José María Aznar.

	cientos de miles de personas hasta más de medio millón miles y miles de personas	Organizadores
EM	medio millón de personas cientos de miles de personas cerca de medio millón (subtitular y texto) medio millón de personas (subtítulo portada) medio millón de personas (texto de la portada) Cientos de miles de personas (pie de foto)	Algunas estimaciones oficiales
EPC	más de 500.000 manifestantes medio millón de vascos (titular de portada) más de medio millón de vascos (subtítulo)	Policía municipal
<u>ABC</u>	más de medio millón medio millón de personas (titular) más de medio millón de personas	
AVUI	500.000 persones (titular) centenars de milers de manifestants més de mig milió de manifestants centenars de milers de persones més de mig milió de persones (peu de foto de la portada)	Segons alguns càlculs

El quadre mostra dues menes de quantificacions. D'una banda, una quantificació genèrica (“decenas de miles”, “centenares de miles”, “cientos de miles” i “miles y miles”) i, d'altra banda, una quantificació concreta (“medio millón”, “quinientos mil”, “más de medio millón” i “500.000”). En general, els diaris utilitzen les dues quantificacions i, per tant, es poden considerar sinònimes, de manera que les utilitzen per evitar repeticions i donar agilitat a les cròniques.

Alguns diaris fan un ús indiscriminat de “medio millón” (o equivalents) i “más de medio millón”. En gran part aquest ús depèn de si la xifra apareix al titular o al text. Conseqüentment, la xifra no és significativa.

Una altra qüestió a tractar són les fonts que quantifiquen els manifestants. Són d'allò més variades. Des dels organitzadors (*LV*) fins a “algunas estimaciones oficiales” (*EM*),

passant per “la policia municipal” d’EPC. A partir d’aquestes fonts, sorprenen dues constants. Primera, que hi hagi una unanimitat total en el nombre de participants. Totes compten 500.000 (o gairebé, com EM). Segona, algunes fonts no s’identifiquen (“algunas estimaciones oficiales”, “algunos círculos” i “diferentes fuentes”). ¿Qui o què és la font? No ho sabem. No sabem quina persona física o jurídica avala aquestes xifres. A més a més, permeten formular algunes preguntes. Que “algunas estimaciones oficiales” comptin mig milió, vol dir que no totes compten el mateix? Com “diferents fuentes” compten el mateix, això vol dir que el còmput és més correcte? En definitiva, un dels requisits en què insisteixen els manuals de periodisme reiteradament és ben simple: s’han de citar les fonts de manera explícita. Encara s’han d’afegir aquells diaris que donen una xifra concreta sense esmentar-ne la font (ABC i D16).

Un cop vistes les fonts, hi ha un altre aspecte digne de ser remarcat. És molt interessant analitzar les explicacions que donen diferents diaris sobre la dificultat per fer el recompte dels manifestants:

Los helicópteros de la Ertzaintza que sobrevolaban la ciudad no podían concretar el número de personas porque junto al grueso de la movilización, otra riada de personas se dirigía por otro lado hacia el Ayuntamiento, punto de llegada de la columna humana. (EP)

Aunque diferentes fuentes hablaron de 500.000 personas, la masiva afluencia [de] ciudadanos hizo prácticamente imposible poder calcular el número de asistentes. (EPA)

Fue difícil contabilizar a los asistentes a la marcha. (EPC)

Tanmateix, la medició d’una manifestació sempre genera gairebé els mateixos problemes: un aspecte bàsic és determinar-ne l’àrea. Saber on comença i on acaba i, després, calcular-ne la densitat segons si és dinàmica o estàtica. És cert, però, que una gran manifestació comporta més treball i més problemes a l’hora d’establir l’espai total ocupat o la densitat. Com a mínim, però, tindrem una xifra aproximada i no pas irreal.

Tornant als textos, no és creïble que l’Ertzaintza, des de l’aire, és a dir, tenint la perspectiva aèria de tota la zona ocupada per la manifestació, no pugui determinar-ne l’àrea, encara que només sigui aproximada. A més, l’assistència de manifestants per ella mateixa no complica res. En tot cas, el problema consisteix a determinar quina és l’àrea i quina és la densitat. Per acabar, la impossibilitat de calcular amb certa precisió es pot atribuir a totes les grans manifestacions, no només a aquesta.

Però no únicament s’insisteix en la dificultat del càlcul, sinó que també hi ha dos diaris que mantenen que no es poden posar límits a la manifestació de Bilbo:

Trescientos miembros de la organización se afanaban a tratar de poner orden entre el gentío. La concentración no tenía principio ni final (DV-CE)

La marcha, que echó a andar pasadas las 12.30 del mediodía -tras una primera media hora de absoluto caos y desorganización-, no tenía ni

principio ni final, sólo una infinidad de gente con ganas de aplaudir y exigir a ETA la liberación inmediata de Miguel Ángel. (EP)

Les afirmacions anteriors no s'han de prendre en sentit literal, sinó com a afirmacions situades dins un context no informatiu. Així, no intenten descriure la realitat. La seva funció consistir a elevar el to èpic de la crònica. Per tant, el seu valor rau en la quantitat d'emoció que provoquen en el lector i no pas en la quantitat d'informació que transmeten. Així, s'han de contextualitzar dins un discurs hiperbòlic i no pas informatiu.

Per acabar, cal remarcar l'ús de xifres rodones en les quantificacions de les manifestacions que es van celebrar a Bilbo (mig milió), Barcelona (un milió) i Madrid (milió i mig). En els casos acabats d'esmentar no es busca una xifra exacta (correcta o incorrecta), sinó un punt de referència. Es busquen xifres mítiques, màgiques. En aquest sentit, es tracta de xifres fàcils de recordar. També és curiosa la proporció de l'augment: de mig milió en mig milió. De xifra mítica a xifra mítica.

3.2. El recorregut

El pas previ per poder comptabilitzar les persones que assisteixen a una manifestació no és altre que la determinació del recorregut. Només quan se sap el recorregut es pot establir l'àrea que ocupa la manifestació en el moment més òptim de medició. Però a partir de les cròniques no sempre és fàcil de determinar-ne l'àrea. La manifestació de Bilbo és un d'aquests casos. Com que no hi vam ser presents, l'existència de diverses versions dificulta enormement la tasca d'establir l'àrea realment ocupada. Haurem d'establir, doncs, un àrea màxima possible.

El quadre 2 presenta les versions que els diferents diaris van oferir de la manifestació de Bilbo.

QUADRE 2. El recorregut de la manifestació

DIARI	RECORREGUT
Deia	1.500 metros libres (titular) Los 1.500 metros que aproximadamente separan la Plaza del Sagrado Corazón del Ayuntamiento de Bilbao Mientras, por los alrededores de la Gran Vía, mucha gente había decidido hacer su propia manifestación al no poder acceder a una de las calles más emblemáticas de la capital vizcaína
DV-CE	[...] con dirección a la plaza del Sagrado Corazón, punto de arranque de la manifestación Cientos de ciudadanos optaron entonces por manifestarse en una avenida paralela a la Gran Vía. A esa altura [Plaza Circular], a las puertas del Ayuntamiento de la ciudad, todavía había cientos de personas en los alrededores del Sagrado Corazón. La concentración no tenía ni principio ni final.
EP	La marcha, que echó a andar pasadas las 12,30 del mediodía -tras una primera media hora de absoluto caos y desorganización-, no tenía ni principio ni final [...]
LV	Y sobre todo, [estuvieron presentes] miles y miles de ciudadanos que inundaron la Gran Vía bilbaína y numerosas calles adyacentes.

EM	<p>La primera línea de la manifestación llegó al Ayuntamiento a las 13.45 horas, pero la pancarta de Aznar no pudo acceder hasta el punto final de la marcha hasta 25 minutos después. Esta última parte de la manifestación tuvo que alterar el itinerario previsto y <i>atajar</i> por el puente del Ayuntamiento debido a las grandes dificultades que planteaba la masiva afluencia de personas.</p> <p>Especialmente dificultoso fue el arranque de la marcha, a las 12.00 en el Sagrado Corazón de Bilbao [...].</p> <p>No obstante, la masiva afluencia de manifestantes abarrotó la Gran Vía, por lo que muchos de ellos optaron por seguir la marcha a través de calles paralelas. Miles de personas prefirieron utilizar itinerarios paralelos para conseguir acceder al Ayuntamiento [...].</p>
EPC	<p>La Ertzaintza, que controló desde helicópteros el transcurso de la manifestación, aseguró que todas las calles próximas al recorrido [se refiere a la Gran Vía] se encontraban desbordadas.</p>
Avui	<p>La cita era a les dotze, però molt abans les immediacions del punt de partida de la marxa estaven ja col·lapsades. Tant, que la capçalera de la manifestació, la que aguantava la pancarta, es va trobar amb tanta gent al davant com al darrere. [...] La massiva afluència de gent, que simbolitza la inequívoca aposta dels bascos per la pau, va dividir en dos la capçalera, i va tenir paralitzada la marxa gairebé una hora. Molts veïns aplaudien des dels balcons i carrers adjacents els manifestants, que responien amb ovacions i crits de “Askatu!” [llibertat!] i “Bascos si, ETA no!”.</p>
ABC	<p>[...] la afluencia impresionante de personas a la plaza del Sagrado Corazón de Bilbao, de donde partió la marcha.</p> <p>José María fue de los más aplaudidos y cuando terminó la marcha, ya en el Ayuntamiento de Bilbao, todos esperaron más de diez minutos, a pesar del intenso calor y del agobio, a que llegara esa segunda cabecera de la manifestación en la que estaba el jefe del Ejecutivo.</p> <p>Desde el ayuntamiento, en ese momento [casi a las dos y media], pudo verse una gran parte de la ciudad abarrotada de gente y no sólo por el recorrido oficial de la marcha, sino también por atajos, como la calle Buenos Aires, que estaba también llena y que fue por donde llegó Aznar y con él la pancarta.</p>

Una altra variable a tenir en compte és la distància que hi ha entre la plaça del Sagrado Corazón i l'ajuntament. Segons *Deia*, la distància que recorre la manifestació és d'aproximadament 1.500 metres.² Segons la nostra mediciño són 1.578 metres. La diferència, doncs, és mínima.

La premsa, però, obvia aspectes bàsics que facilitarien una medició més exacta de la manifestació. Per exemple, no ens diu què passa a la cua de la manifestació quan la capçalera presidida per José Antonio Ardanza arriba a l'ajuntament. No se'ns diu si la plaça del Sagrado Corazón és plena, mig plena o buida. Només *DV-CE* afirma que quan la capçalera on és el lehendakari Ardanza arriba a la plaça Circular “todavía había

² En rigor, el titular “1.500 metros libres” de *Deia* és, amb diferència, el millor detall periodístic de tot el que es va publicar arran del segrest i la mort de Miguel Ángel Blanco. En general, la premsa d'aquells dies es caracteritza pel caràcter èpic amb què tracta les diverses manifestacions que es van celebrar i per un ús excessiu de l'anecdota, que eleva a categoria detalls insignificants o poc significatius.

cientos de personas en los alrededores del Sagrado Corazón.” En conseqüència, és de suposar que quan la capçalera on és Ardanza arriba a l'ajuntament la plaça del Sagrado Corazón ja és bastant buida. L'argument és el següent: quan la capçalera de la manifestació on és Ardanza, que es desvia considerablement en agafar un camí alternatiu, ja que realitza un trajecte alternatiu de gairebé 800 metres, a la plaça del Sagrado Corazón ja hi queda poca gent.

D'altra banda, tampoc no se'ns indica si hi ha gent o no en el trajecte alternatiu per on passa la capçalera on és Ardanza. Com no se'ns indica el contrari, és de suposar que no hi ha gent. I, finalment, tampoc no se'ns diu res de com està el carrer Buenos Aires. En aquest cas és de suposar que hi ha força gent perquè es tracta d'una part del recorregut oficial

A partir de tot l'anterior creiem que es pot deduir que els termes més favorables per a la manifestació són els següents: quan la capçalera on és Ardanza arriba a l'Ajuntament, el recorregut oficial està totalment ple. Conseqüentment, l'àrea que s'ha de mesurar és la següent: plaça del Sagrado Corazón, plaça Elíptica, plaça Circular, Gran Vía, Buenos Aires i plaça de l'Ajuntament.

Per acabar, resta reflexionar sobre una afirmació en què coincideixen dues cròniques: “La marcha [...] no tenía ni principio ni final” (EP) i “La concentración no tenía ni principio ni final” (DV-CE). Evidentment, aquestes afirmacions no superen la més mínima anàlisi crítica. Només tenen sentit en un context en què el que importa no és el valor informatiu de la crònica, sinó el caràcter èpic. De fet, cap llibre d'estil de cap diari no permet aquestes afirmacions.

3.3. Tipus de manifestació

Un cop determinada l'àrea ocupada per la manifestació, cal passar a l'altra variable: el tipus de manifestació.

QUADRE 3. Descripció de la manifestació als diaris

DIARI	DESCRIPCIÓ
Deia	<p>Transcurrida media hora desde que se pusiera en marcha la manifestación, la cabeza no había recorrido ni quinientos metros. Bueno, la que se suponía que era la cabeza oficial de la manifestación, ya que en esos momentos llegaban noticias por los <i>móviles</i> que unos metros por delante transitaban los integrantes de la Mesa de Ajuria Enea.</p> <p>Mientras el bloque encabezado por el lendakari mantenía el ritmo constante de avance, el presidido por Aznar se veía frenado por el público que invadía el centro de la calzada.</p> <p>La manifestación se encontraban a esa hora [a la una y cinco] frente al edificio Sota. Fue entonces cuando los organizadores pudieron construir una cadena humana que permitiera a la comitiva discurrir con algo más de celeridad. A la altura de la Plaza Elíptica la cabeza de la manifestación paró unos minutos [...].</p> <p>Una vez en la Plaza Circular se volvió a producir un momento de confusión.</p> <p>Así las cosas, y tras varios minutos de espera, cuando ya se divisaba a lo</p>

	<p>lejos el Ayuntamiento [desde la plaza Circular], los organizadores decidieron que pasara únicamente la cabeza de la manifestación y que el resto lo hiciera por el Arenal.</p> <p>Paso ligero, y cuando el reloj del Ayuntamiento marcaba las dos y cinco, la pancarta del lazo azul llegó al Consistorio bilbaíno. En esos momentos, el portavoz de la familia de Miguel Ángel Blanco pedía encarecidamente su libertad.</p> <p>A las dos y tres minutos exactamente un miembro de Gesto por la Paz solicitaba por los micrófonos cinco minutos de silencio.</p>
DV-CE	<p>A las 12.30 horas, la marea humana echó a andar entre constante salvas de aplausos y en medio de un gran dispositivo de seguridad.</p> <p>los concentrados consiguieron avanzar con fluidez a partir de la plaza Moyua, situada a la mitad del trayecto, donde la Ertzaintza abrió previamente un amplio pasillo entre la multitud.</p> <p>Instantes después, el grueso de la comitiva se partió en dos bloques, que caminaron divididos por el paseo de El Arenal y la calle Buenos Aires. Esta circunstancia agilizó el final de la movilización.</p> <p>El calor, agobiante durante toda la jornada, se tornó casi insoportable sobre las dos menos cuarto, cuando las primeras filas de la concentración alcanzaron las escalinatas del edificio consistorial.</p>
EP	<p>Las aceras eran insuficientes, la Gran Vía apenas podía contener la inmensa marea de personas con lazos azules en la solapa. La marcha, que echó a andar pasadas las 12.30 del mediodía [...].</p> <p>La primera cabeza llegó sobre las dos menos cuarto al Consistorio, presidido por un enorme lazo, entre aplausos y gritos de <i>Libertad, libertad</i>.</p> <p>Una media hora más tarde [cap a un quart de tres], llegó Aznar por el puente del Ayuntamiento.</p>
LV	<p>La cabeza de la manifestación se encontraba hacia la mitad de la marcha, que transcurría en medio de caras serias y de un silencio frecuentemente interrumpido con aplausos y gritos de <i>Libertad, libertad</i>.</p>
EM	<p>No obstante, la masiva afluencia de manifestantes abarrotó la Gran Vía, por lo que muchos de ellos optaron por seguir la marcha a través de calles paralelas. Miles de personas profirieron utilizar itinerarios paralelos para conseguir acceder al Ayuntamiento [...].</p>
EPC	<p>[L'emoció] Se palpó a lo largo de las casi dos horas que transcurrieron hasta llegar al Ayuntamiento.</p> <p>Tres escalinatas más abajo, los miembros de la Mesa de Ajuria Enea, convocantes del acto, a los que se sumó el presidente del Gobierno, José María Aznar, que, engullido por la marea, llegó minutos después [...].</p>
Avui	<p>La massiva resposta ciutadana va fer que el lehendakari basc, José Antonio Ardanza, i bona part dels representants de la Mesa d'Ajuria Enea formessin una capçalera paral·lela fins poc abans d'arribar al punt de destí, la Casa Consistorial [...] La cita era a les dotze, però molt abans les immediacions del punt de partida de la marxa estaven ja col·lapsades. Tant, que la capçalera de la manifestació, la que aguantava la pancarta, es va trobar amb tanta gent al davant com al darrere.</p>
ABC	<p>[...] sino también por atajos, como la calle Buenos Aires, que estaba también llena y que fue por donde llegó Aznar y con él la pancarta.</p>

El primer que cal remarcar és la disparitat de versions sobre un mateix fet. Diversos detalls importants no coincideixen: la distància que recorre la manifestació, l'hora d'arribada de les dues capçaleres a l'Ajuntament de Bilbo, la quantitat de gent que utilitza un itinerari alternatiu per arribar al final de la manifestació i l'espai que ocupava l'esmentat itinerari.

Les descripcions de la manifestació deixen ben clar que hi va haver dues capçaleres: la presidida per José Antonio Ardanza i la que presidia José María Aznar. Aznar era a la plaça del Sagrado Corazón, mentre que Ardanza es trobava metres més endavant en plena Gran Vía. A partir d'aquest inici, la manifestació va recórrer el mateix traçat fins a la plaça Circular, lloc des d'on es va dividir en dues: Ardanza va continuar per l'Arenal i Aznar va baixar pel carrer Buenos Aires. La destinació era l'Ajuntament de Bilbo.

Les dades anteriors fan referència al recorregut oficial. Però, com afirmen diferents diaris, també hi va haver un recorregut alternatiu. Com a la zona de l'inici de la manifestació no hi cabia tota la gent durant la primera mitja hora hi va haver manifestants que van utilitzar una via alternativa o vies alternatives per accedir a l'Ajuntament. El que ja no queda tan clar són dues variables fonamentals a l'hora d'establir el càlcul d'assistents a la manifestació: els carrers utilitzats i el nombre de gent que hi caminava. Hi ha una gran disparitat en la descripció de les variables esmentades. Quant a l'espai, va de “una avenida” (*DV-CE*) a “las calles próximas” (*EPC*) passant per “calles paralelas” (*EM*), “numerosas calles adyacentes” (*LV*) o “aledaños de la Gran Vía” (*Deia*). Les diferències entre les versions són significatives. No és el mateix “las calles” properes que “numerosas calles” adjacents. No és el mateix “calles” que “una avenida”. Per tant, és impossible, amb la informació de què disposem, d'establir amb rigor l'espai ocupat per la gent que va anar a l'Ajuntament utilitzant el recorregut alternatiu. Tanmateix, no es poden obviar dues diferències en els relats periodístics. Primera: *Deia* i *DV-CE*, que publiquen la mateixa crònica, són molt més concrets que els altres. Els sintagmes “Una avenida” i “los adelaños” són més precisos que “las calles próximas”, “numerosas calles adyacentes” o “calles paralelas”. Segona: globalment considerades, són molt més precises les cròniques dels diaris bascos que les dels diaris de Madrid i Barcelona encara que tinguin edicions basques.

Tampoc no és possible concretar, ni tan sols amb un mínim rigor, un altre aspecte bàsic a considerar: el nombre de gent. Les quantitats varien segons les cròniques. Tenim l'inconcretíssim i genèric “muchas gente” (*Deia*) i l'altre inconcretíssim i també genèric “las calles próximas se encontraban desbordadas” (*EPC*). Amb una diferència substancial, però: no suggereixen el mateix. El nombre de manifestants no és idèntic: sens dubte, l'afirmació d'*EPC* implica que hi va haver molts més manifestants. També disposem d'unes altres dades més concretes, dins la imprecisió: de “cientos de ciudadanos” (*DV-CE*) a “muchos de ellos” [dels manifestants totals] o als “miles de personas” d'*EM*.

A continuació donarem el nostre recompte de manifestants. En primer lloc, cal determinar l'àrea. A partir de les diferents versions hem reconstruït l'àrea ocupada per la manifestació. Per fer-ho, hem considerat l'àrea que creiem que és la hipòtesi més favorable. La manifestació ocupa totalment la calçada i les voreres de la plaça del Sagrado Corazón, de la Gran Vía, de la plaça Elíptica, de la plaça Circular, del carrer Buenos Aires i de l'esplanada de l'Ajuntament.

Quant a l'altra variable, considerem que es tracta d'una manifestació estàtica (encara que és obvi que no és a totes les zones). Per tant, multiplicarem l'àrea útil per una densitat mitjana de 2'5 persones per metre quadrat ja que si bé en algun tram pot ser superior en d'altres ben segur que és inferior. Amb això ens sortirà el nombre màxim de manifestants.

QUADRE 4. Àrea i nombre màxim de manifestants

RECORREGUT	ÀREA TOTAL	ÀREA ÚTIL	MANIFESTANTS
Plaça del Sagrado Corazón	7744 m ²	6.189 m ²	15.473
Gran Vía-Plaça Elíptica	23.089 m ²	23.089 m ²	57.722
Plaça Elíptica ³	11.991m ²	8.394 m ²	20.984
Plaça Elíptica-Plaça Circular	17.180 m ²		42.950
Plaça Circular	4.382 m ²	4.348 m ²	10.870
Buenos Aires i pont	6.126 m ²	6.126 m ²	15.315
Plaça de l'Ajuntament			5.000

Els metres quadrats totals útils sumen 63.326. Com que és molt difícil calcular l'extensió de l'esplanada de l'Ajuntament, a causa de la forma que té, hem considerat que hi havia 5.000 persones com a màxim (a la plaça i als voltants).

En conseqüència, a la manifestació de Bilbo no hi participaren més de 168.314 persones. No són mig milió, encara que, òbviament, és moltíssima gent. En els temps que corren, reunir prop de 100.000 de persones o més de 100.000 és, sens dubte, un gran èxit de convocatòria. Els números aproximats, però, estan molt lluny dels oficials i dels que van aportar els mèdia. Cal dir, a més, que disposéssim d'imatges de televisió amb tota probabilitat baixaria de manera ostensible la xifra total de manifestants perquè hi podríem observar l'àrea total real i no hauríem hagut de fer aquesta complicada reconstrucció dels fets que estem convençuts que proporciona una xifra superior a la real.

Per acabar, volem fer constar que en les narracions i descripcions de les cròniques trobem una utilització freqüent de la hipèrbole. N'aportem l'exemple de Santiago F. Fuertes a *EP* del 13 de juliol:

Casi todos los vecinos [de Ermua] se presentaron en la plaza del cardenal Orbe con una vela en la mano para reclamar, para exigir que Miguel Ángel volviera a su casa, para que ese joven de 29 años pudiera volver a tocar la batería en romerías y bodas.

Aquesta cita fa referència a una concentració celebrada el 12 de juliol a Ermua. La plaça del Cardenal Orbe consta de dues parts: un quadrat de 13 metres i un rectangle de 94 metres per 25 metres, que té una glorieta de 12 metres pels costats. Si sumem les dues

³ Cal tenir en compte que l'espai útil de la plaça no passa del 40 per cent.

BLANCO

àrees útils, obtenim un total de 2.519 metres quadrat, xifra a la qual s'han de restar els 144 metres quadrats de la glorieta. Per tant, l'arrea total útil és de 2.375 m². SI calculem cada metre quadrat per l'5, obtenim 3.563 manifestants i, si calculem 3 manifestants per metre quadrat, en tindrem 7.126. Anteriorment hem aportat la xifra de 17.334 habitants per a Ermua l'1 de gener de 1.998. És obvi, per tant, que no hi eren "casi todos los vecinos" de la població tot i suposant que hi hagués molta gent al voltant de la plaça.

4. LA MANIFESTACIÓ PER A REBUTJAR L'ATEMPTAT CONTRA L'ATEMPTAT A MADRID (14 de juliol de 1997)

Com en el cas de Bilbo, a Madrid es va celebrar una gran manifestació. A continuació n'analitzarem el nombre de participants que ofereix la premsa, les fonts, el recorregut, el tipus de manifestació i el nombre màxim de manifestants que hem calculat.

4.1. Els participants segons la premsa

El quadre 5 reflecteix les xifres ofertes per diversos diaris bascos, els de Madrid i els de Barcelona. Com es veurà, hi ha una coincidència molt gran en les xifres.

QUADRE 5. Els manifestants de Madrid segons la premsa

DIARIS	DADES	FONT
DV-CE	Más de un millón de personas [titular i entradeta]	Fuentes municipales
DEIA	más de un millón de madrileños más de un millón de personas (titular i text)	
EP	un millón y medio [de españoles] un millón y medio de madrileños	Cifras oficiales
EM	millón y medio de personas (subtítol) más de un millón y medio de personas millón y medio de hombres, mujeres y niños	Policía municipal i Policía Nacional Policía municipal i Cuerpo Nacional de Policía
ABC	millón y medio de ciudadanos titular más de millón y medio de personas	Policía Municipal i Policía Nacional
AVUI	més d'un milió i mig de ciutadans [subtítol] un milió i mig de persones	
EPC	un millón y medio de personas (subtítol i text)	Ayuntamiento de Madrid
LV	participación superior al millón de personas un millón y medio de personas (titular) Millón y medio de ciudadanos de Madrid	

Com es pot comprovar, els que atribueixen menys assistència són els diaris bascos. Hi ha, però, una dada significativa: a la de Bilbo no van donar xifres totals (van parlar de “decenas de miles” o “centenares de miles”). En canvi, van oferir el nombre concret de manifestants de la mobilització de Madrid. No deixa de ser sorprenent que una manifestació que poden comptar amb facilitat perquè coneixen perfectament el terreny no en proporcionin xifres mentre que sí que les donin en una de fora d'Euskadi.

D'altra banda, a la manifestació de Madrid no s'insisteix en la impossibilitat de comptar els manifestants a causa de la gran dimensió de la manifestació, a diferència de la de Bilbo. Només ho afirmen R. Serrano i S. Alonso a *EP*:

Eran las cifras oficiales [de la manifestación de Madrid], pero contar ayer los miles de madrileños que en impresionantes riadas trataban de sumarse a la marcha del pueblo contra los asesinos de ETA era un empeño imposible.

En definitiva, s'afirma repetidament que a Madrid es van manifestar un milió i mig de persones. A més, aquesta és la xifra que ha quedat en l'inconscient de la població. Per això cal determinar la veracitat de les xifres que fan oferir els diaris.

4.2. Les fonts informatives

Les fonts de la manifestació de Madrid estan moltíssim més burocratitzades que les de Bilbo. En concret, n'hi ha tres: la Policia Municipal de Madrid, l'Ajuntament de Madrid i la Policia Nacional. Les tres són fonts oficials, com genèricament afirma un diari. Un fet que no deixa de ser curiós és la total coincidència entre les tres fonts ja que totes donen el mateix nombre de manifestants. Com se suposa que van fer-ne els càlculs per separat, cal pensar que la xifra té, aquesta vegada, grans possibilitats de coincidir amb la realitat. Sembla que tres fonts oficials que coincideixen no poden equivocar-se.⁴

4.3. El recorregut i el tipus de manifestació

El recorregut de la manifestació, per tal de fer-ne el recompte, és molt més fàcil d'establir que el de Bilbo. Tots els diaris coincideixen a assenyalar-ne el recorregut bàsic: de plaça Colón a Puerta del Sol, tot passant pel carrer d'Alcalá, la plaça Cibeles i el passeig de Recoletos. Tot i que una crònica afirma que també estava ocupada la Castellana, tindrem en compte una altra que redueix l'afirmació a dir que hi estava ocupada "cincuenta metros", fins al Ministeri de l'Interior espanyol. Només cal precisar que la plaça de Colón era plena en tres dels quatre carrers adjacents. Un bon tros de la plaça Colón i el carrer Serrano eren buits, com es pot comprovar en una fotografia de Fernando Quintela a *EM*.

L'altra variable fonamental per comptar manifestacions és el tipus de recorregut. En aquest cas, considerarem que és estàtica, encara que és evident que en alguns punts del recorregut va ser dinàmica.

4.4. El nostre recompte

Aquesta vegada és fàcil calcular l'àrea total ocupada per la manifestació. Al quadre 6 reproduïm l'àrea de cada zona.

⁴ La xifra és assumida de manera acrítica pels comentaristes. Per exemple, Fermín Bocos (*Avui*, 17 de juliol, *Adéu a tot això*, pág. 13) afirma que:

A la manifestació celebrada a Madrid –milió i mig de persones, segons totes les fonts [...].

QUADRE 6. L'àrea ocupada per la manifestació de Madrid

ZONA	ÀREA TOTAL
PUERTA DEL SOL	10.991 m ²
ALCALÁ	19.778 m ²
PLAÇA CIBELES	8.629 m ²
PASSEIG DE RECOLETOS	27.168 m ²
PLAÇA DE COLÓN/RECOLETOS	25.671 m ²
PASSEIG DE LA CASTELLANA	3.932 m ²
TOTAL	96.169 m²

Una vegada establert l'espai ocupat, i determinat el caràcter estàtic de la manifestació, només resta determinar l'àrea útil, que és de 91.361 metres quadrats, i multiplicar per la densitat mitjana, dues persones i mitja per metre quadrat. Així doncs, obtenim que el nombre màxim de manifestants va ser de 228.403.

Sobre el tema de les xifres sobredimensionades, és sorprenent veure com s'afirma a *EM* que:

“En el resto del país la ausencia de incidentes fue el común denominador de una jornada que comenzó a adquirir una dimensión histórica en Madrid, donde una hora antes de iniciarse la manifestación ya se habían reunido ochocientas mil personas en la plaza de Colón, según informa Francisco Frechoso.”

Sens dubte, el periodista va exagerar. La lectura d'aquest fragment suggereix una pregunta: Com podem encabir-se 800.000 persones a la plaça de Colón? I tot això una hora abans de la manifestació.

5. LA MANIFESTACIÓ PER A REBUTJAR L'ATEMPTAT CONTRA MIGUEL ÀNGEL BLANCO A BARCELONA (14 de juliol de 1997)

La darrera manifestació de juliol de 1997 que analitzarem és la de Barcelona. Seguirem el mateix procés que en les manifestacions anteriors: xifres, fonts, recorregut i tipus de manifestació.

5.1. Els manifestants

A continuació, reproduïm el quadre 7, que recull les xifres que van donar diferents diaris.:

QUADRE 7. El nombre de manifestants

DIARI	DADES	FONT
EM	cientos de miles de ciudadanos [avantítol] un millón de voces [titular] un millón de personas un millón de barceloneses	Guardia Urbana Guardia Urbana Guardia Urbana
DEIA	Más de un millón de personas [titular i text]	
EP	más de un millón de personas [titular i text]	Guardia Urbana
ABC	un millón de ciudadanos un millón de personas [titular] poco más de un millón de personas más de un millón de personas centenares de miles miles de personas	Guardia Urbana
AVUI	més d'un milió [titular i text] <u>un milió</u>	Guàrdia Urbana
EPC	un millón de voces un millón de personas	Guardia Urbana
LV	más de un millón de participación superior al millón de personas un millón de voces centenares de miles de personas un millón de personas	Guardia urbana

Tots ofereixen xifres molt similars: un milió o més d'un milió (sense concretar-ne quants més). *L'Avui*, per exemple, parla de més d'un milió en el titular i en la primera frase de la crònica, però en la resta del text insisteix reiteradament en la xifra del milió, com veurem posteriorment.

5.2. Les fonts informatives

Com es pot comprovar en el quadre anterior només hi ha una font, que a més a més és institucional: la Guàrdia Urbana de Barcelona.

5.3. El recorregut i el tipus de la manifestació

Sobre el recorregut de la manifestació, hi ha unanimitat: de passeig de Gràcia, entre l'avinguda Diagonal i la ronda de Sant Pere, a la plaça de Catalunya. Només cal fer un aclariment: com mostra la fotografia de Santiago Bartolomé publicada a *EPC*, la part de la plaça Catalunya que va de Rambles a rambla de Catalunya estava oberta al trànsit. És a dir, tota la plaça de Catalunya no estava ocupada per manifestants. Com a mínim, en un dels quatre costats no hi havia manifestants.

Quant a la manifestació, considerem que era estàtica, o sia, que 2'5 persones ocupaven un metre quadrat. En aquesta foto sembla que no hi ha gent a la calçada i a la vorera que va de Pelai a Fontanella.

5.4. L'àrea de la manifestació i el nombre de manifestants

El primer objectiu és calcular l'àrea ocupada pels manifestants a partir de les nostres dades. El passeig de Gràcia té 1.265 metres de llarg i entre 60 i 63 metres d'ample.⁵ Per tant, ocupa 78.243 m².⁶ Cal restar, però, els nombrosos obstacles (arbres, quioscos, bancs, papereres, fanals, pàrquings, parades de metro i de RENFE). Així doncs, l'àrea útil es redueix a 72.437 m². Si considerem que hi va haver 2'5 persones per metre quadrat, en el passeig de Gràcia hi va haver com a màxim 181.093 persones.

Hem calculat que la plaça de Catalunya estava ocupada en la part superior (de rambla de Catalunya a passeig de Gràcia) i la part dreta (de ronda de Sant Pere a Fontanella). Segons les nostres dades, la part superior ocupa 4.522 m² i la part dreta 3.872 m². Per tant, els manifestants que hi havia en aquestes zones no van passar, en la hipòtesi màxima, de 20.985.

⁵ Tanmateix, a *EPC* trobem aquest fragment, que augmenta l'espai del passeig de Gràcia en un vint per cent:

En ese momento [a las 20.25, cuando la cabeza de la manifestación llega a la Plaza de Catalunya], el kilómetro y medio que separa la plaza de la Diagonal, seguía abarrotado, así como las bocacalles adyacentes.

⁶ De fet, la superfície total fou inferior perquè aquell dia hi havia obres en un tram del recorregut, tal i com recull Màrius Carol a *LV*:

:

El momento más delicado fue el giro de las fuentes de la Gran Vía, que reducía el pasillo de asfalto, y el tramo entre la Gran Vía y la plaza de Catalunya, pues las obras de las aceras mantiene en pie unas vallas metálicas que constreñían el paso del grupo principal, sobre todo porque estaban atestadas de curiosos que deseaban sumarse a la concentración desde su insólita platea.

El mateix assenyala Sandra Par a *EM*:

También las vallas metálicas del paseo de Gràcia generaron debate. El más que probable “efecto embudo” al acercarse a la plaza de Cataluña hizo temer por la integridad de los manifestantes.

Si sumen els 181.093 del passeig de Gràcia i els 20.985 de plaça de Catalunya, queda clar que el nombre màxim de manifestants cal establir-lo en 202.078.

Deixant de banda les dades objectives, podem extrapolar algunes conseqüències que hagués tingut la presència simultània d'un milió de persones en el centre de la ciutat a les nou de la nit, hora en què va acabar la manifestació. Tots els afeccionats al futbol saben els problemes que genera buidar el Camp Nou. Doncs un milió de persones equivalen a una mica més deu camps del Barça. Com torna aquesta gent a casa? A més, cal tenir present que, realment, no es tracta d'una progressió aritmètica, sinó geomètrica. Els primers 200.000 tenen relativament pocs problemes per tronar a casa, però, ¿què passa amb els 800.000 restants? És significatiu que un guàrdia urbà comentés, segons recull l'*Avui*, que “Un milió de persones i no passa res!” La segona part de l'afirmació comporta la negació de la primera: no passa res perquè no hi ha un milió.

Per acabar, volem remarcar que la xifra d'un milió no és gens casual. Té com a referent la mítica manifestació de l'11 de setembre de 1977 en què suposadament s'hi manifestaren un milió de catalans i catalanes exigien l'Estatut, el retorn del president Josep Tarradellas i el restabliment de la Generalitat. És obvi que les xifres que aportem qüestionen seriosament la xifra del milió del 77. Màrius Carol afirma que la manifestació de 1997 fou “tan numerosa como la que veinte años antes pidió el Estatut de Autonomía para Cataluña.” J. Belmonte i B. Gasulla afirmen que “Un millón de personas, un gentío que supera a las legendarias movilizaciones de la Diada de 1977 y la manifestación que siguió el atentado de Hipercor en 1987, colapsaron el centro de la ciudad para dar una bofetada a ETA.” El subtítol de l'*Avui* també incideix en aquesta idea: “La manifestació a Barcelona per Miguel Ángel Blanco supera la d'Hipercor i iguala l'Onze de Setembre del 77”. A. Espada i F. Pascual coincideixen en la mateixa idea en el subtítol (“El asesinato de Miguel Ángel Blanco convoca a una multitud sin precedentes desde la Diada de 1977”) i en l'entradeta (“La manifestación igualó en asistentes la ya lejana del 11 de septiembre de 1977”).⁷

Hem deixat per al final la crònica d'Anna Grau a l'*Avui*, paradigma del moment que es va viure després de la mort de Miguel Ángel Blanco, i que permet reflexionar sobre el paper que han de jugar els periodistes en moments de crisi. Aquesta crònica és, indubtablement, la més extremada que vam llegir aquells dies:

Però la gran pregunta, fins al final, va ser si per Miguel Ángel sortiria tanta gent al carrer com per Hipercor. Quan la capçalera de la manifestació arribava a la Gran Via, la policia municipal va parlar de 600.000 persones. Per Hipercor n'havien sortit 800.000. [...] Un multitudinari crit de triomf va acollir l'anunci oficial que s'havia fet el cim dels 800.000 manifestants. I quan, poc després, es va rectificar per dir que no, que eren un milió, el crit de triomf es va convertir en un rugit. Un milió! Tants com van cridar “llibertat, amnistia i Estatut d'autonomia”, en aquell mític Onze de Setembre de fa vint anys. [...] Però la majoria insistien a paladejar la xifra màgica del milió. Com la dona que, assenyalant una nena petita, va sentenciar: “Me'n recordo

⁷ Cal dir, però, que Arcadi Espada, fent-se ressò de l'article *Com s'encabeixen 900.000 persones en 54.190 metres quadrats?* (<http://www.contrastant.net/ves/contrastant2.htm>), ha divulgat a *EP* i a *COMRàdio* que ni a la manifestació de 1977 ni a la manifestació per rebutjar l'atemptat contra Ernest Lluch hi va haver un milió de persones.

perfectament, perquè llavors jo estava embarassada de la Clàudia! I t'asseguro que avui som molts més!”.

Com es pot comprovar, l'estil que utilitza la periodista en redactar la crònica no compleix el mínim que caracteritza el gènere informatiu. Per suposat, la connexió entre les dues manifestacions només s'estableix en funció del mite.

6. Reflexions sobre el discurs periodístic analitzat

Abans d'acabar aquest escrit volem fer tres reflexions sobre el discurs que hem analitzat. En primer lloc, cal assenyalar que el que busquen els periodistes quan escriuen les cròniques de les manifestacions no és informar mitjançant dades objectives, sinó que el seu objectiu és sensibilitzar el lector mitjançant l'ús de figures retòriques com pot ser, en molts casos, la hipèrbole. Així, l'objectiu de les cròniques és conscienciar la població sobre un fet determinat en lloc d'informar-la i que cada lector/cada lectora extregui la seva pròpia versió de les dades objectives transmeses pel conjunt de professionals del periodisme a les seves cròniques. En aquest sentit, l'ús periodístic de figures retòriques té la virtut de condicionar decisivament la versió dels fets que deduirà cada lector/cada lector. A més a més, aquesta versió no es basarà en el raciocini o en el foment de la capacitat crítica dels lectors/de les lectores, per exemple, la versemblança de la quantitat d'assistents a una manifestació, sinó que buscarà instigar els sentiments, que és el que veritablement propicien els cronistes. Un exemple paradigmàtic d'aquest periodisme que fomenta els sentiments en lloc de fornir arguments racionals fou el tractament informatiu (per dir-ho d'alguna manera) de la mort, la vetlla i l'enterrament de Diana Spencer, tota una fita en l'ús del sentimentalisme més visceral a l'hora d'abordar un fet noticiós i que es va produir dies més tard.

En segon lloc, al llarg de l'assaig no es defensa cap acció conscient i/o maliciosa per part dels periodistes. De fet, no creiem en la teoria de la conspiració. El mecanisme que funciona és molt més complex: en moltes ocasions els propis periodistes queden imbuïts pel discurs que elaboren i són els primers que creuen cegament en allò que escriuen. D'aquesta manera, l'ambient que ajuden a crear acaba arrossegant-los cap a l'exaltació apassionada d'uns fets suposadament ocorreguts en lloc d'informar-nos el més objectivament possible dels fets que han passat. Certament aquest fenomen no sorgeix del no-res. És una conseqüència lògica de la manera com els periodistes veuen els fets de què ens informen: la narració, la descripció i l'explicació dels fets succeïts no es construeixen a partir d'una posició neutra, sinó que els periodistes prenen partit per una de les parts en litigi. Això, que des d'un punt ètic no sols no és criticable sinó fins i tot digne d'admiració, sí que ho és, en canvi, des d'una perspectiva periodística. Els periodistes han d'intentar presentar la versió més informada i neutra possible. Posteriorment serà el lector/la lectora del diari qui traurà les seves conseqüències, que no tenen per què coincidir amb les de la persona que ha redactat la notícia.

I, en tercer lloc, volem fer una reflexió metodològica. L'enorme distància entre la versió dels diaris i el que hem vist en d'altres manifestacions (per exemple, la manifestació per l'Ernest Lluch a Barcelona) ens permet plantejar una qüestió de caire historiogràfic. Si d'aquí uns quants anys, un investigador/una investigadora volgués estudiar aquestes manifestacions es trobaria amb un problema greu: la delimitació més o menys exacta entre allò succeït i allò narrat, és a dir, entre "realitat física" i realitat discursiva. Aquest problema produeix ens porta a un principi metodològic i epistemològic: el grau de

BLANCO

fiabilitat de les informacions periodístiques i, més globalment, el seu ús en la recerca històrica. Sobretot, quan la uniformització i la uniformitat del discurs periodístic són tan amplis com en el tractament informatiu d'ETA i les seves repercussions, en aquest cas les manifestacions de rebuig i de condemna. Parafraçant Gaye Tuchman, pobre l'historiador que es refiï dels diaris.